BEYKOZ 2020 SEMPOZYUMU

BEYKOZ 2020 SEMPOZYUMU

TEBLİĞLER KİTABI

BEYKOZ
SEMPOZYUMU

BEYKOZ 2020
SEMPOZYUMU

Tebliğler Kitabı

Beykoz Kitaplığı: 13
Sempozyum: 3

Beykoz 2020 Sempozyumu Tebliğler Kitabı

Yayın Koordinasyon
Bünyamin Korkmaz
Basri Akdemir

Yayın Yönetmeni
İsmail Coşkun

Yayın Hazırlık
Muzaffer Topcu
Hasan Otman

Editör
Hilal Yurdakul

Tasarım
Mert Uğurdil
İsmet Akın

Yapım
0212 447 74 47

ISBN 978-605-74802-1-7

Baskı - Cilt
Lapiz Kültür Sanat ve Koleksiyon Ürünleri San. Tic. Ltd. Şti.
Mahmutbey Mah. Taşocağı Yolu Cad. No:25/264 Bağcılar/İstanbul
Sertifika No: 47421

1. Baskı, Şubat 2021

Beykoz Belediyesi Kültür Yayınları: 45

BEYKOZ 2020
SEMPOZYUMU
Tebliğler Kitabı

Sempozyum Başkanı
Murat Aydın / Beykoz Belediye Başkanı

Bilim Kurulu Üyeleri
Prof. Dr. Süha Göney / İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Korkut Tuna / İstanbul Ticaret Üniversitesi
Prof. Dr. Mustafa Hamdi Sayar / İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Çiğdem Dürüşken / İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Levent Şahin / İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Murat Gül / İstanbul Teknik Üniversitesi
Prof. Dr. Gülden Erkut / İstanbul Teknik Üniversitesi
Prof. Dr. Önder Küçükerman / Haliç Üniversitesi
Prof. Dr. Murtaza Bedir / İstanbul Üniversitesi
Dr. Fahri Solak / Marmara Üniversitesi
Doç. Dr. Arif Kolay / Dumlupınar Üniversitesi
Fuat Selim Ramazanoğluları / Mimar
Saadet Özen / Araştırmacı-Yazar
Dr. Ergin Çağman / Bandırma Üniversitesi
Dr. Murat Dinçer Çekin / Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Murat Çokgezen / Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Zekai Mete / Bandırma Üniversitesi
Dr. Murat Koraltürk / Marmara Üniversitesi

Tertip Heyeti
İsmail Coşkun İstanbul Üniversitesi (Tertip Heyeti Başkanı)
Rahmi Deniz Özbay Marmara Üniversitesi
Yücel Bulut İstanbul Üniversitesi
Enes Kabakçı İstanbul Üniversitesi
Murat Şentürk İstanbul Üniversitesi
Basri Akdemir Beykoz Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Müdürü
Şefik Memiş İstanbul Ticaret Üniversitesi (Sempozyum Sekreteri)

Danışma Kurulu Üyeleri
Prof. Dr. Halil Akkanat / Türk Alman Üniversitesi Rektörü
Prof. Dr. Mahmut Ak / İstanbul Üniversitesi Rektörü
Prof. Dr. Erol Özvar / Marmara Üniversitesi Rektörü
Prof. Dr. Mehmet Durman / Beykoz Üniversitesi Rektörü
Prof. Dr. Sabahattin Aydın / Medipol Üniversitesi Rektörü
Prof. Dr. Bayram Öztürk / İstanbul Üniversitesi
Ahmet Katırcı / Beykoz Kaymakamı
Ali Zengin / Beykoz Eski Belediye Başkanı
Muharrem Ergül / Beykoz Eski Belediye Başkanı
Ahmet Nezih Galitekin / Araştırmacı – Yazar
Erkin Saygı / Paşabahçe Cam Fabrikası Eski Genel Müdürü
İdris Kurt / Beykoz Belediyesi Eğitim Gençlik ve Spor Komisyonu Üyesi
Manolya Demirören Tekin / Beykoz Belediye Başkan Yardımcısı
Bünyamin Korkmaz / Beykoz Belediye Başkan Yardımcısı
Engin Köklü / Beykoz Belediye Başkan Yardımcısı
Fatih Sağlam / Beykoz Belediye Başkan Yardımcısı
Feruz Kutsal / Beykoz Belediye Başkan Yardımcısı
Selami Keskin / Beykoz Belediye Başkan Yardımcısı

TAKDİM

Değerli Dostlar,

Beykoz 2020 Sempozyumu, Covid-19 salgınının tüm insanlıkla beraber ülkemizi etkilediği bu dönemde bizler için yeni yöntemler ve yeni çıkış yolları oluşturma gayretinin somutlaştığı bir alan oldu. Türkiye'nin akademik birikimini bir araya getiren Sempozyum, ilçemizin geçmişteki izlerinin tezahür ettiği, bugününün biçimlendiği ve geleceğinin kurgulandığı bir iklim sağladı. Bu o kadar zengin bir birikimdi ki, salgının tüm kısıtlayıcılığına rağmen üç gün süren sempozyumda açılış oturumu ile birlikte 17 bilimsel oturum gerçekleştirildi. Bu oturumlarda 128 akademisyen ve uzmanımız 69 tebliğ sundu. Bazı akademisyenlerimiz maalesef ki virüse yakalandıkları için sempozyuma katılamayıp kitabımızda tebliğleriyle yer aldılar.

Bizlere rehberlik eden sempozyumlar hem geçmişi anlamlandırmamızda hem de geleceğe yürüyüşümüzde toplumsal hafızamızı diri tutmamıza yardımcı olurlar. Yaşantısını tümüyle hatırlayabilen insanlar kuşkusuz daha huzurlu ve mutludur; onlar ne yaptıklarını ve nereye yürüdüklerini daha iyi bilirler. Aynı durum toplumlar ve şehirler için de geçerlidir: Şehirlerin de hafızası vardır. Bu hafızanın diri tutulması, unutturulmaması, gelecek nesillere aktarılması gerekir. İşte bizim de sempozyumlarla Beykoz'da yapmak istediğimiz şey budur.

Sempozyumların öğreticilik vasfına, ilk sempozyumumuz önemli bir örnek teşkil etmektedir. Bu sempozyumla birlikte Beykoz'da tarımın potansiyelini öğrenip ilgili projeleri geliştirme konusunda harekete geçtik ve alım garantili tarım projesini başlattık. Böylece Beykoz'daki kayıtlı çiftçilerimizin sayısını %300 artırdık. Yine Belediyemizin 150 yıllık tarihini ve eski logosunu sempozyum sayesinde öğrendik. Benzer şekilde, "Beykoz 2020 Sempozyumu" da bizleri heyecanlandıran pek çok projenin doğmasına yol açtı.

Sempozyumlarımız, Beykoz'da başlattığımız kültürel hamlenin beslenme kaynağıdır. "Beykoz Kitaplığı" adı altında başlattığımız yayın çalışmamızda yer alan kitapların önemli bir bölümü, sempozyumda sunulan bildirilerden yola çıkılarak oluşturuldu. Sempozyumların diğer bir faydası ise akademik bir yapının Beykoz Belediye yönetimine destek sunmuş olmasıdır. Onlarca akademisyenin katılımıyla "Gönüllü Danışman Kadrosu" oluşturulmuş ve böylece belediyenin neredeyse her icraatının bilimsel süzgeçten geçirilmesi sağlanmıştır.

Beykoz 2020 Sempozyumu, izah ettiğimiz bakış açımızın da bir yansıması olarak salgın ortamına rağmen oldukça büyük bir başarıyla hayata geçirildi. Elinizdeki bu kitap ise sempozyumun sona ermesinden sonra tebliğlerin bir araya toplanmasıyla yayına hazırlandı. Kitabın hazırlanmasında emeği geçen başta Tertip Heyeti Başkanımız Prof. Dr. İsmail Coşkun olmak üzere tüm Bilim Kurulu, Danışma Kurulu ve Tertip Heyeti Üyelerimize ve fedakâr mesai arkadaşlarıma teşekkür ediyorum.

Murat Aydın
Beykoz Belediye Başkanı

SUNUŞ

Prof. Dr. İsmail Coşkun / Sempozyum Düzenleme Heyeti Başkanı

Beykoz 2020 Sempozyumu Tebliğler Kitabı ile yine karşınızdayız. Beykoz 2020 Sempozyumu, salgın şartlarında çevrimiçi olarak gerçekleştirildi. Salgın şartları, işin örgütlenmesinden çalışmaların gerçekleştirilmesine, saha çalışmalarından metinlerin üretilme sürecine değin çok şeyi etkiledi. Buna rağmen sempozyum eksiz bir katılım ve iyi işleyen bir organizasyon süreciyle herhangi bir aksamaya meydan vermeden tamamlanabildi. Sempozyumun tamamlanmasını müteakip tebliğlerde son gözden geçirmeler de gerçekleştirilip sempozyum kitabının basımı sürecine girildi. Beykoz 2019 Sempozyumu'na göre biraz daha hacimli bir sempozyum kitabıyla karşınızdayız.

Bu sempozyumla; Beykoz ve çevresine, tarihine, toplumsal hafızasına, kentsel dinamiklerine ve toplumsal yapısına ilişkin bilgi üretimini teşvik ve üretilen bilgiyi Beykoz sakinlerinden başlayarak kent-kent kültürüyle ilgili çalışmalarda bulunanlarla, tarih, sosyoloji, coğrafya sahalarından başlayarak diğer beşeri bilim şubelerinde çalışan bilim insanlarıyla paylaşmak amaçlandı. *Beykoz 2019 Sempozyumu Tebliğler Kitabı* bu anlamda Beykozlular dâhil Türk bilim ve kültür çevrelerinde, bilhassa kent, kent çalışmaları, sosyoloji ve kent kültürü ile uğraşan kesimlerde yoğun bir ilgiyle karşılandı. Bu ilgi, Beykoz 2020 Sempozyumu'na daha yüksek oranda bir katılımla kendini gösterdi.

Beykoz 2020 Sempozyumu'nda özellikle tekrara düşmeme konusuna çok dikkat edildi. Bir önceki sempozyumla kıyasla, tarihle ilgili çalışmalara daha sınırlı yer verildi. Beykoz ve çevresine ilişkin tarihi açığa çıkarma anlamında bir nebze derinleştirici, zenginleştirici, daha derleyici toparlayıcı olmaya yönelik tebliğler, yine sempozyumun önemli bir başlığını oluşturdu.

Beykoz 2020 Sempozyumu'nda bu sene geçtiğimiz yıldan farklı olarak beş ayrı konu / saha sempozyumun odağında yer aldı: jeolojik yapı, coğrafi yapı, orman dokusu ve sürdürülebilirliği, tarım ve kültürel miras. Bu yıl ilk kez Beykoz ve çevresinin jeolojik yapısına ilişkin tebliğler sempozyumun içeriğinde yer aldı. Beykoz'un jeolojik yapısına yönelik ilgimizi önümüzdeki dönemde de sürdürme çabası içinde olacağız. Beykoz'un coğrafyası bu yıl yerleşme tarihinden Beykoz ilçesinde her biri ayrı şehir hüviyetinde olan Beykoz, Paşabahçe, Kanlıca, Anadolu Hisarı gibi şehir merkezlerinin ayrıntılı incelenmesine; kırsal yerleşmenin nüfus dinamiklerinden şehir merkezlerinin özelliklerine kadar kapsamlı bir biçimde sempozyum içeriğinde yer aldı. Beykoz 2021 Sempozyumu'nda da Beykoz ve çevresinin coğrafi yapısını coğrafyacılarımızla birlikte ele almayı sürdüreceğiz.

Beykoz ve çevresinin orman dokusu, sempozyumun merkezi temalarından birini oluşturdu. Söz konusu orman dokusunun korunması, sürdürülebilirliği, hâlihazır durumu, geliştirilmesi ve değerlendirilmesi konuları son derece önemlidir. Bilim insanlarınca yürütülen çalışmaların neticeleri, sempozyumda sunulan tebliğlerle Beykoz sakinlerinin ve konuyla ilgili çevrelerin dikkatine sunuldu. Coğrafi yapıda olduğu gibi orman dokusu hakkındaki çalışmaları Beykoz 2021 Sempozyumunda da sürdürmek istiyoruz.

Beykoz, tarihsel olarak İstanbul'un önemli iaşe merkezlerinden birisi olmuştur. Taze meyve ve sebze ihtiyacının yanında, gül yetiştirilmesinden başlayarak çiçek ziraatı da İstanbul şehir merkezinin ihtiyacını karşılama görevini görmüştür. Halen Beykoz köy yerleşmelerinin birinin 'Zerzevatçı' adını taşıması, bu tarihsel rolün günümüze ulaşan bir yansımasıdır.

Beykoz Belediye Başkanlığı'nın 2019 seçimlerini müteakiben öne çıkardığı projelendirme alanlarından birisi de tarımdır. Tarım Çalıştayı, Beykoz kırsalında sözleşmeli tarım uygulamalarına geçilmesi Beykoz Belediye Başkanlığı'nın ilgi ve önceliklerinin somut göstergesini oluşturmaktadır. Tam da bu ilgi ve öncelikler kapsamında Beykoz ve çevresinin coğrafi bakımdan zirai özellikleri ele alınırken, sosyoloji sahasından bilim insanlarınca Beykoz kırsalında tarım uygulamaları da tebliğ konusu edilmiştir. Anılan bilim insanlarının ilgisi tarımla sınırlı kalmamış, hemşehri dernekleri, siyasi partilerin gençlik örgütlenmeleri, temsiliyet konuları etrafında da tebliğlerle sempozyuma önemli bir katkı sağlamışlardır.

Beykoz ve çevresi Eski Çağ, Bizans, Osmanlı ve Cumhuriyet dönemlerinden gelen çok ciddi bir tarihi mirasa ev sahipliği yapmaktadır. Bu çerçevede sempozyumda odaklanılan konular arasında kültürel miras konusu da önemli bir başlık olarak yer aldı. Tarih, sanat tarihi, mimarlık gibi alanlardan kültürel miras alanında uzmanlaşmış bilim insanları ve araştırmacılar sempozyuma ciddi katkıda bulundular.

Günümüz Beykoz'u tarihsel olarak esas itibariyle 19. Asır Osmanlı ve Cumhuriyet dönemi sanayileşmesi etrafında oluşmuştur. Bilhassa Paşabahçe Şişe Cam, Beykoz Deri ve Kundura, Tekel gibi büyük sanayi ve üretim teşebbüsleri çağdaş Beykoz'u oluşturan en önemli dinamiklerdir. Bir yanıyla bu sanayi teşebbüsleri Beykoz'u üretmiştir diyebiliriz. Tam da bu anlamda çağdaş Beykoz'u var eden bu sanayileşme döneminin tanıklıklarını ve Beykoz'un toplumsal hafızasını açığa çıkarmak anlamında bu dönemi yaşamış Beykozluları geniş bir katılımla Beykoz 2020 Sempozyumu'nda dinlemek ve bu tanıklıkları kayıt altına almak istemiştik. Ancak salgın şartları dolayısıyla düşündüğümüz bu toplumsal hafıza oturumlarını gerçekleştirmedik. Toplumsal hafıza oturumları biraz da Beykoz'a dair Beykozluların konuşmasını, onların deneyimlerini kayıt altına almaya yönelikti. Bu kıymetli tanıklıkları, inşallah salgın şartlarının geride kalacağını ümit ettiğimiz 2021 Güzünde, Beykoz 2021 Sempozyumunda gerçekleştireceğimiz toplumsal hafıza oturumunda kayıt altına almak istiyoruz.

Sempozyumda çok emek var. Yoğun bir çalışma süreci yaşandı. Çalışmalarda herhangi bir aksamaya meydan verilmeksizin her şey vaktinde ve kusursuz diyebileceğimiz bir düzenlilikte gerçekleştirildi. Mutfağın işleyişinde öncelikle Başkanlık İdari Personeli, Kültür ve Sosyal İşler Müdürlüğü ve Sn. Basri Akdemir'in titizlikle bütün bir sürece sahip çıkması önemliydi. Tertip heyeti adına çok teşekkür ederim.

Tertip Heyeti olarak çok sıkı çalıştık. Sürekli olarak konu / bildiri sahipleriyle temas halinde olduk. Tertip Heyeti üyelerine, Sn. Prof. Dr. Yücel BULUT'a, Sn. Prof. Dr. Enes KABAKCI'ya, Sn. Prof. Dr. Rahmi Deniz ÖZBAY'a, Sn. Doç. Dr. Murat ŞENTÜRK'e buradan tüm emek ve mesaileri için çok teşekkür ederim. Bilim Kurulu ve Danışma Kurulu üyelerimizle birkaç kez toplandık, sempozyumun çerçevesini, odaklanılacak konularını ele aldık. Salgın şartları dolayısıyla toplantılarımız sınırlı sayıda gerçekleşti ama sürecin akışı üzerine sık sık istişarelerde bulunduk. Bilim Kurulu üyelerimize tüm destek ve katkıları için çok teşekkür ediyorum. Burada açılış oturumunda yer alan konuşmacılarımıza, Prof. Dr. Süha GÖNEY'e, Prof. Dr. Murat GÜL'e, açılış konuşmasında ifade ettiğim şekliyle Beykozlu, Beykoz'un çocuğu, öykü, anlatı ve romanlarında mekân olarak hep Beykoz'u anlatmış olan Doğan YARICI'ya çok teşekkür ediyorum. Süha GÖNEY Hoca, bütün sempozyum sürecini zihninde taşıdı, her daim neyin önemli olduğu konusunda sürekli olarak tertip heyetinin yanında oldu. Evet, burada itiraf edeyim, sempozyumu her şeyiyle üstlendi; kendisi, talebe ve meslektaşları ile her konunun derinlemesine işlenmesinde büyük bir hassasiyet gösterdi. Tertip Heyeti olarak kendisine müteşekkiriz. Son olarak sürecin en verimli biçimde yürümesi için sempozyuma hassasiyetle sahip çıkan Beykoz Belediyesi Başkan Yardımcısı Sn. Bünyamin KORKMAZ'a çok teşekkür ederim.

Beykoz Belediye Başkanı Sn. Murat AYDIN'ın ısrarlı talebi, ilgisi, sahip çıkması, sıcak takibi, sempozyumun odağına aldığı konuları tek tek ve olağanüstü ilgiyle ve heyecanla takip etmeseydi Beykoz 2020 Sempozyumu olmazdı. Kendilerine tertip heyeti adına çok teşekkür ederim.

Beykoz 2021 Sempozyumunda, 2021 sonbaharında dolu dolu bir sempozyumda görüşmek dileğiyle. Sağlıcakla kalın.

İyi okumalar.

İÇİNDEKİLER

AÇILIŞ KONUŞMALARI

Murat Gül 19
İstanbul 'Planlanırken' Beykoz

Doğan Yarıcı 23
Boğaz'ın Akıntılarında Hayatı Öğrenmek

Önder Küçükerman 29
Camköy Vakfı Projesi Bir Hayal miydi yoksa Beykoz Dünyadaki Önemli Örneklerden Biri mi Olacaktı?

Süha Göney 35
Beykoz'un İktisadî Kalkınması Sosyal ve Kültürel Bakımdan da Desteklenmeli

BAŞLARKEN

Süha Göney 41
Beykoz Yöresi Planlamasına Dair Bazı Görüşler ile Öneriler

BEYKOZ'DA JEOLOJİK YAPI

Ahmet Ertek 55
Beykoz İlçesinin Jeomorfolojisi

Yüksel Örgün Tutay / Muhterem Demiroğlu 69
Hidrojeolojik ve Hidrojeokimyasal Açıdan İstanbul'un Su Kaynakları Elmalı Su Havzası (Beykoz) Örneği

Ecmel Erlat 85
Beykoz ve Yakın Çevresinde Sıcaklık ve Yağış Ekstremlerinde Gözlenen Değişmeler (1950-2019)

Sabah Yılmaz Şahin / Namık Aysal 101
Beykoz İlçesi (İstanbul) Temel Jeolojik Özellikleri ve Pontid Tektono-Stratigrafik Birliği İçerisindeki Konumu, KB Türkiye

Hüseyin Öztürk 127
Yerleşim Planlaması ve Kaynak ve Kent Sürdürülebilirliği Açısından Beykoz'un Jeolojisine Bir Bakış

ESKİ ÇAĞ'DAN 20. YÜZYILA BEYKOZ

Mustafa Hamdi Sayar 141
Eskiçağ Kaynaklarında Beykoz

Ebru Altan 147
Orta Çağ'da Beykoz ve Çevresi

Zekai Mete Bandırma 159
İstanbul'un Fethinden Sonra Beykoz ve Civarının Tarihî Gelişimi

Mehmet Ali Beyhan 175
Yakın Zamanların Beykoz'u

BEYKOZ'UN NÜFUS VE YERLEŞME COĞRAFYASI

Mehmet Akif Ceylan 197
Beykoz ve Çevresinde Yer ve Yerleşme Adlarının Değerlendirilmesi

Mehmet Bayartan 229
Temettuat Kayıtlarına Göre Beykoz'un Tarihi Coğrafyası

Aylin Yaman Kocadağlı 247
Beykoz'un Kırsal Mahalleleri

BEYKOZ'DA SANAYİNİN ÖYKÜSÜ

Kadir Temurçin 269
Beykoz (İstanbul) İlçesinde Sanayinin Gelişimi, Dağılışı ve Yapısal Özellikleri

İlhami Yurdakul 291
Üsküdar ve Kadıköy Su Şirketinin Kuruluşu ve İçme Suyu Temin Projesi: Göksu Bendi (1888-1894)

Tolga Akay
Serdar Subay 311
Marmara Üniversitesi Osmanlı Devleti'nde Bilgi ve Teknoloji Transferi: Beykoz Fabrikaları Örneği

Fuat Selim Ramazanoğlu 339
Kanlıca'dan Sosyolojik İzler

TURİZMİN ODAĞINDA BEYKOZ

Nuriye Garipağaoğlu 353
Beykoz ve Çevresinin Hava Kalitesinin Ortalamalar, Maksimumlar ve Limit Değerler Açısından İncelenmesi

Füsun Baykal 377
Beykoz'un Turizm Coğrafyası: Potansiyel ve Değerlendirme

Semra Günay Aktaş 401
Beykoz İlçesi İçin Doğa Temelli Alternatif Turizm Önerileri

BEYKOZ ORMANLARININ FONKSİYON VE EKOLOJİSİ

Hüseyin Barış Tecimen 435
Beykoz Ormanlarının Ekolojik Özellikleri ve Ekosistem Hizmetleri

Abbas Şahin 449
Ormancılık Araştırma Enstitüsü Beykoz Ormanlarının Fonksiyonları, Yararlanma Olanakları ve Sürekliliğini Tehdit Eden Faktörler

Ünal Asan 477
Beykoz'daki Tarihi Koruların Fonksiyonel Değerlerinin Hesaplanması ve Sürdürülebilir Çoklu Çevresel Faydalanma Anlayışına Uygun Olarak Planlanması

Serhun Sağlam / Ahmet Yeşil / Tufan Demirel / İnci Çağlayan 511
Anıt Ağaçlarda Risk Analizleri: Beykoz Korusu Örneği

BEYKOZ'UN BEŞERÎ COĞRAFYASI

Erol Kapluhan Burdur 529
Beykoz ve Çevresinde Ziraat Özellikleri

Ayşen Şatıroğlu 553
Kent Tarımı Açısından Alibahadır: Sizin Sebze Bahçeniz

Salih Ünüvar 566
Sözleşmeli Çiftçilik: Beykoz Örneği

Ali Gülüm 583
Ormana Terk Edilen Köpekler ve Kırsal Alandaki Değişimler: Beykoz Örneği

Bülent Ayberk 611
Beykoz'un Dereseki Köyünde Yoğunlaşan Sapçılık Mesleği

SOSYO-MEKÂNSAL OLARAK BEYKOZ'UN GELİŞİMİ

Mehmet Bayartan 628
Beykoz Şehri

Cemalettin Şahin 643
Anadoluhisarı Şehri: Yerleşmenin Kuruluşu ve Gelişimi

Zehra Ergül Kaya 667
Boğaziçi'nde Bir Prestij Mekân: Anadoluhisarı

BEYKOZ'DA CAM SANAYİ: GEÇMİŞTEN GELECEĞE

Önder Küçükerman / Jülide Edirne Erdinç 687
Beykoz-Paşabahçe "Camköy" Projesi

Fatih Damlıbağ 701
Modernleşen Osmanlı Cam Üretimi: Paşabahçe Şişe Fabrikası

EDEBİYATIMIZDA BEYKOZ

Serhat Demirel 717
Beykoz Âşığı Bir Şair: Cemal Süreya

Şehnaz Şişmanoğlu Şimşek 731
Beykoz'un Karanlıkta Kalmış Romanı: Hacı Manuil

İlker Aslan 742
Doğan Yarıcı'nın Anlatılarında Bir Mekân Olarak "Beykoz"

Asiye Kakırman Yıldız 753
Beykoz'un Çocukları ve Çocuk Kütüphaneleri

19. YÜZYILDA BEYKOZ'DA GÜNDELİK HAYAT

Arif Kolay / Duygu Ateş 771
Beykoz'un İlk Karakolhaneleri

Şeyhmus Bingül 799
II. Abdülhamid Döneminde Beykoz'da Bulaşıcı Hastalıklar ve Bunlarla Mücadele Yöntemleri

Salim Aydın 815
Beykoz'da Tarihî Bir Şahsiyet: 7-8 Hasan Paşa ve Yalısı

Yücel Yiğit 851
Ali Rıza Öge'nin Hâtıralarında Beykoz

YOROS'TAN HİSAR'A: BEYKOZ'DA TARİH

Mehmet Hanefi Bostan 871
Fatih Döneminde Yoros (Beykoz) Kazası

Ayşenur Erdoğan 893
Osmanlı Arşiv Vesikaları Perspektifinden Anadoluhisarı'nın Kullanımı ve Korunması

Alfina Sibgatullina 911
Bazı Rusça Kaynaklarda Beykoz

BEYKOZ'DA SİYASAL HAYAT

Sevâl Baltacı 929
Parti "Alan"ında Gençlik Teşkilatları: Beykoz Örneğinde Nitel Bir Araştırma

Esen Kaygusuz 951
Sanayisizleşme Sonrası Hemşehri Dernekleri: Beykoz Örneğinde Bir "Tampon Mekanizma" Tartışması

Mehmet Emin Balcı / Amine Kübra Coşkun 969
Metropolde Yeni Taşra Temsilleri: Beykoz'da Çekilen Diziler Üzerine Göstergebilimsel Bir Analiz

Menderes Akdağ / Serhat Yetimova 985
Türkiye'de Koalisyonlar Döneminin (1973-1980)
Türk Basınında Beykoz Algısı

EĞİTİM ŞEHRİ OLARAK BEYKOZ

Meryem Kaçan Erdoğan / Seyfi Erdoğan 1001
Modernleşme Sürecinde Bir Eğitim Kurumu:
Beykoz Erkek Rüşdiye Mektebi

Merve Zayım 1027
Bir Üniversite Şehri Olarak Beykoz

Aynur Erdoğan Coşkun 1045
Beykoz'daki Üniversitelerin Beykoz'la İlişkileri

BEYKOZ'DA KENTLEŞME, DÖNÜŞÜM VE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK

Zeynep Günay 1059
Sanayi ve Nüfus İlişkisi Bağlamında 1930 Sonrası Beykoz'unun Kentleşme Süreci

Songül Güneş 1073
İstanbul Umûmi Meclisi'nde Beykoz Azalarının Faaliyetleri (1930-1938)

Tuğba Sarsılmaz / Erkan Avlar 1089
Kentsel Dönüşüm Uygulamalarında Yerinde Dönüşüm Odaklı Yaklaşımın Beykoz Projesi Üzerinden Örneklenmesi

Mine Topçubaşı / Mine Esmer / Ruba Kasmo 1113
Beykoz Yalıköy Merkez Mahallesi: Sürdürülebilir
Bir Kentsel Koruma için Mevcut Koşulların ve Önerilerin Değerlendirilmesi

BEYKOZ'DA TARİHÎ VE KÜLTÜREL MİRAS

Arzu Terzi 1133
Beykoz'da Padişahlık Makamına Ait Bir Mülk: Tokat Çiftliği

Seda Özen Bilgili / Selman Can 1151
19. Yüzyılda Beykoz'un Bağ, Bahçe ve Bostanları

Olcay Aydemir 1175
İstanbul'un Kırsal Bir Köşesi Olarak Beykoz'un Kültürel-Kentsel Miras Açısından Değerlendirilmesi

Sinem Serin 1183
Boğaziçi'nde Mermerden Bir Serdâb Köşkü:
Beykoz Mecidiye Kasr-ı Hümâyûnu

Cem Balcan / Z. Sena Güneş Kaya 1203
Paşabahçe'nin Kültür Mirası Potansiyeli ve Mahmut Bey Köşkü

BEYKOZ'UN MANEVİ İKLİMİ

Mehmet Erken / İbrahim Kibar 1223
Beykoz'da Üç İmam: Osman Akfırat, Şükrü Kibar,

İhsan Sedef
Fatih Köse 1245
Beykoz Halvetî Tekkeleri

Mehmet Cemal Öztürk. / Melek Kahraman 1267
Raûfîzade Abdurrahim Nesib Efendi Divançesi

Fatih Döneminde Yoros (Beykoz) Kazası

Mehmet Hanefi BOSTAN[1]

Özet

Fatih Sultan Mehmed tarafından İstanbul'un fethi ile birlikte şehir ve şehrin hinterlandı içinde yer alan yerleşim birimleri için kazaî ve askeri düzenlemeler yapılmakla birlikte bu düzenlemelerle ilgili ayrıntılı bilgi veren kayıtların çok azı günümüze ulaşabildi. Bu nedenle İstanbul'un Fatih zamanındaki sosyal ve iktisadi durumu konusundaki bilgilerimiz eksik kaldı. Özellikle İstanbul'un Anadolu yakası konusunda bilgi veren arşiv kayıtlarından sadece vakıf kayıtları günümüze gelebildi. Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi'nde tasnif çalışmaları devam ederken 2019 yılının sonlarında Kocaeli Sancağına ait idari birimler konusunda ayrıntılı bilgiler veren bir tahrir defteri bulunarak araştırmacıların istifadesine sunuldu. "1466 yılına ait" ve 1160 numaralı bu tahrir defteri, İstanbul'un Anadolu Yakası ile ilgili ayrıntılı bilgilere haizdir.

Tebliğimiz büyük ölçüde 1160 numaralı Kocaeli Sancağına ait tahrire dayanılarak İstanbul'un Anadolu yakasında yer alan Yoros (Beykoz) ve çevresinin Fatih Sultan Mehmed dönemindeki durumu ele alınacaktır. 2016 yılında Uluslararası bir

1 Prof. Dr., Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi
mhbostan@marmara.edu.tr; mhanefibostan@gmail.com

kongrede *Yoros (Beykoz) Kazasının İskân Yerleri ve Nüfus* adıyla sunulup yayınlanan bir tebliğimiz bulunmakla birlikte Fatih döneminde yöre ile ilgili iki vakıf kaydı ve bir kale kaydı dışında bilgi verilemedi. Bu yeni tebliğimizde 1071 Malazgirt Zaferi'nden sonra Beykoz ve çevresine yapılan Türk akınları ve bu akınlar sonucunda bölgede İstanbul'un fethi öncesinde hâkimiyet kurulup kurulamadığı yeniden tartışılacaktır. Eğer hâkimiyet kurulmuşsa bunun hangi iskân birimleriyle sınırlı olduğu ve hangi tarihlerde gerçekleştiği belirlenmeye çalışılacaktır. Murad Hüdavendigâr Han, Yıldırım Bayezid Han, Sultan Mehmed (Çelebi) Han ve Sultan Murad bin Mehmed Han zamanlarında Yoros (Beykoz) bölgesindeki bazı yerlerin şahıslara verilmesi ve bazı yerlerin de vakıflara mukarernâme ile tahsis edilmesinin ne anlama geldiği açıklanacaktır. Beykoz sınırları içinde yer alan Anadolu (Yenice) Hisarı ve Yoros kalelerinin ne durumda ve kimin kontrolünde olduğu ve bu kalelerin İstanbul'un fethindeki etkilerinin ne düzeyde gerçekleştiği değerlendirilecektir.

İstanbul'un fethinden sonra Yoros ve çevresinde nasıl bir idarî yapılanma oluşturulduğu ortaya konulacaktır. Yoros (Beykoz)'un idari yönden Kocaeli Sancağına ve kazaî yönden Üsküdar Kadılığı'na neden bağlı olduğu tartışılacaktır. Yöredeki idarecilerin kimlerden oluştuğu ve bunlara hizmetleri karşılığında ne kadar gelir tahsis edildiği ve bu gelirin nerden karşılandığı, tahrir kayıtlarından belirlenmeye çalışılacaktır. Yoros (Beykoz)'un Osmanlılar tarafından fethi, fetihle birlikte bölgeye yerleştirilen Müslüman Türklerin ve gayrimüslimlerin olup olmadığı tespite çalışılacaktır. Yöreye yapılan iskânlar sonucunda kurulan idari birimlerin kaç tane olduğu ve bunların hangi adı taşıdığı tahrir kayıtlarından ortaya çıkarılacaktır. Bölgede mezra bulunup bulunmadığı ve bu mezralarda nüfus iskânının olup olmadığı tespite çalışılacaktır. Bütün idarî birimlerde yaşayan nüfusun ne kadar olduğu hesaplanacak ve elde edilen veriler tablo ve grafiklerle gösterilecektir. Bölgedeki nüfusun en çok ve en az hangi iskân birimlerinde yaşadığı tespite çalışılacaktır. Kaza dâhilindeki iskân birimlerine yerleştirilen Türklerin hangi boya mensup olduğu arşiv kayıtları verilerine dayanılarak ortaya konulmaya çalışılacaktır. Çepni Türkmenlerinin bölgede bir etkinliğinin olup olmadığı tespite çalışılacaktır.

Fatih döneminde Yoros (Beykoz) kazası sınırları dâhilinde bulunan yerleşim birimlerinin bugün yalnız Beykoz ilçesi sınırları içinde mi olduğu ve başka ilçe sınırları dâhilinde yer alıp almadığı belirlenmeye çalışılacaktır. Nüfusu oluşturan unsurlar içinde gayrimüslim nüfus bulunup bulunmadığı tahrir verileri ışığında ortaya konulacaktır. Nüfusu oluşturan topluluk içinde görevli ve muaf zümre bulunup bulunmadığı tespite çalışılacak ve bunların toplam nüfus içindeki oranları verilecektir.

Yoros (Beykoz) nahiyesinde yaşayan halkın geçimini nasıl sağladığı, yörede ziraata açık ne kadar toprağın bulunduğu, çift miktarınca toprağı olan halkın sayısının ne kadar olduğu, çiftten az toprağı olan hanelerin bulunup bulunmadığı, varsa bunların ne kadar olduğu tespite çalışılacaktır. Ayrıca yörede hariçten gelip toprak eşenlerin bulunup bulunmadığı tahrir kayıtlardan belirlenecektir. Yörede hassa çiftliklerin ne kadar olduğu ve bunların hangi yerleşim birimlerinin sınırları içinde bulunduğu belirlenecektir. Yörede hangi meyvelerin yetiştirildiği ve bağcılığın ne durumda olduğu arşiv verilerine göre açıklığa kavuşturulacaktır. Bölgede hayvancılık yapılıp yapılmadığı, eğer yapılıyorsa bunun hangi düzeyde olduğu ve hayvancılıkla ilgili ne tür vergilerin alındığı tespite çalışılacaktır. Yörede bal üretiminin hangi seviyede olduğu değerlendirilecektir. Kaza sınırları dâhilinde yapılan balıkçılığın ne düzeyde olduğu, vergi alınıp alınmadığı tespite çalışılacaktır. Beykoz (Yoros)'da sanayinin ne durumda olduğu, sanayi kuruluşu olarak ne tür sanayi kuruluşlarının bulunduğu, sanayi ürünü olarak ne tür ürünlerin üretildiği ve değirmen sayısının ne kadar olduğu ve bu sanayi işletmelerinin hangi iskân birimi sınırları içinde bulunduğu ortaya konulacaktır. Kaza dâhilinde iskele bulunup bulunmadığı, bulunuyorsa hangi semtlerde yer aldığı tespite çalışılacaktır. Fatih Sultan Mehmed döneminde Beykoz ve çevresinden ne kadar vergi alındığı ve bölgedeki iktisadî kapasitenin hangi düzeyde olduğu belirlenmeye çalışılacaktır.

Bölgede şehirleşme olup olmadığı hususu değerlendirilecektir. Yoros (Beykoz) çevresindeki dinî yapılar, kaleler ve görevlilerin sayıları ile bölgede kimlere timar verildiği hususları değerlendirilecektir. Timar verilenler arasında hangi görevlilerin bulunduğu arşiv kayıtlarından ortaya konulacaktır.

Ana kaynağımızı 1160 numaralı tahrir defteri teşkil etmekle beraber XV. ve XVI yüzyıldaki diğer arşiv kayıtları, kadı sicilleri ve yöre ile ilgili yapılan ilmi araştırmalardan da istifade edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Anadolu Hisarı, Yoros (Beykoz), Çepni, İskân, Nüfus, Vakıf.

Giriş

Türklerin 1078'te Anadolu Selçukluları zamanında Üsküdar'a kadar gelerek Boğaz'da çadırlarını kurdukları ve Üsküdar'a kadar olan bölgelerde rahatlıkla dolaştıkları bilinmektedir (Turan, 1984, s. 55). Hatta Ali Bahadırlı örneğinde olduğu gibi 1260'lı yıllarda bölgede bazı köyler kurup buralara yerleştikleri belirtilmektedir (Emecen, 2013: 411). Osmanlı Türkleri 1305 yılında Yoros Kalesi'ni Şile kalesi ile birlikte ele geçirdikleri ancak burada fazla tutunamadıkları, Boğaz ve Yoros dâhil olmak üzere bütün Anadolu yakasını 1329'dan sonra hâkimiyet altına altıkları anlaşılmaktadır (İnalcık, 2004, s. 11-13; 2012, s. 15).

1351-1402 yıllarında Üsküdar ve yöresi Osmanlı Türklerinin kontrolünde bulunmakla beraber, 1348'den sonra Yoros'un kısa bir süre Cenevizlilerin hâkimiyetine girdiği, 1391'de Yıldırım Bayezid'in Kocaeli'nden karadan kalabalık bir kuvvetle Yoros Kalesi'ni tekrar aldığı ve Yahşi Bey'i buradan Şile Kalesi'ni almaya gönderdiği kaydedilmektedir (Âşıkpaşaoğlu, 1970, s. 72). Yıldırım Bayezid'in Yoros Kalesi'ni üs olarak kullanarak Anadolu Hisarı'nın yapımına başladığı (Eyice, 1994, s. 534) ve hisar inşaatının 1396'da tamamlandığı anlaşılmaktadır (Uzunçarşılı, 1982, s. 291-292). 1399'da Bizans'a yardım etmek için Batı Avrupa'dan Boğaz'ın Karadeniz'e açılan kapısı olan Yoros ve Riva'ya kadar gelen Mareşal Boucicaut komutasındaki paralı askerler, Türklerin elinde bulunan Yoros Kalesi'ne saldırmaya cesaret edememiş, sadece kalenin eteğindeki köyü yaktıktan sonra geri çekilmek zorunda kalmışlardır (Eyice, 1994, s. 534; 2004, s. 19). Yıldırım Bayezid Han'ın Anadolu Hisarı ve Yoros Kalesi'nde bir cami yaptırması (Evliya Çelebi, 2003, s. 225) ve Mareşal Boucicaut komutasındaki paralı askerlerin Yoros Kalesi'ni ele geçirememeleri, Türklerin

bütün Anadolu yakasını hâkimiyetlerinde bulundurduklarının açık delili olarak değerlendirilmektedir (Eyice, 2004, s. 19). 1402 Ankara bozgunundan sonra yörenin tekrar Bizanslıların hâkimiyetine geçtiği belirtilmektedir (Haskan, 2001, s. 30).

1420'de Çelebi Mehmed zamanında İstanbul'un Anadolu yakası tekrar Türklerin eline geçti ve 1424'te Bizans'la yapılan anlaşma gereği Karadeniz sahilindeki bütün yerler: Üsküdar, Yoros ve çevresi Osmanlılara bırakıldı (Uzunçarşılı, 1982, s. 372, 399).

Türklerin, İstanbul'un fethinden çok önce Üsküdar bölgesinin yanı sıra (BOA, *TD 1160*, s. 58; BOA, *Ali Emiri 40*, s. 4a-b, 6a; BOA, *MAD 22*, s. 3, 23, 38) Yoros ve çevresinde de hâkimiyetlerini sürdürdükleri tahrir ve vakıf kayıtlarından ortaya çıkmaktadır. Nitekim Fatih Sultan Mehmed (II. Mehmed) Han dönemine ait bir Tahrir defterinde, Yoros'a tabi Depeevran (Depeviran) köyünün "Hüdavendigar zamanında Musa yeri" olduğu belirtilmektedir (BOA, *TD 1160*, s. 111). Yine Fatih dönemine ait bir Vakıf defterinde de Yoros "*vilâyeti*" vakıf kayıtları içinde Hacılı mezrasının Fakih Ahmed oğlu Hızır Fakih'in bir çiftlik vakıf yeri olduğu ve buranın Murad Bey tarafından Hızır Fakih'e verildiği kaydedilmektedir (BOA, *Ali Emiri 40*, s. 7a). 1523 tarihli bir başka Vakıf defterinde adı gecen vakıf mezrasının Hacılı köyüne tabi olduğu ve Murad Bey'den kasıt Gazi Hüdavendigar (I. Murad) olduğu ortaya çıkmaktadır. Yine Hacılı köyü kayıtları içinde yer alan Yusuf adlı kişinin mülkü olan çiftliğin, Sultan Murad bin Mehmed Han'ın hükmü ile kendisine verildiği belirtilmektedir (BOA, *MAD 22*, s. 111; BOA, *TD 438*, s. 797; BOA, *TD 733*, s. 331b; TK. KKA, *TD 579*, s. 101b). 1523 tarihli Vakıf defterinde Ali Bahadır köyü kayıtları içinde yer alan İbrahim Fakih vakfına ait Hacı Halil adlı çiftliğin İbrahim Fakih veled-i İdris Fakih'e Gazi Murad Han, Bayezid Han, Sultan Mehmed Han ve Murad Han'ın mukarrernâmeleri (resmi mektuplarıyla) ile verildiği kaydedilmektedir (BOA, *MAD 22*, s. 111; BOA, *TD 733*, s. 331b).

Bu kayıtlar Anadolu Hisarı inşa edilmeden Yoros'a tabi Depeviran, Hacılı ve Ali Bahadır adlı köylerin Türklerin hâkimiyetinde olduğunu göstermektedir. Yine Yoros'a tabi Taşoğlu köyünün "kadılar yeri" olduğunun belirtilmesi (BOA, *TD 1160*, s. 109) bölgedeki Türk hâkimiyetinin Yoros bölgesinde geniş bir alana yayıldığının delili olarak değerlendirilmektedir.

İdarî Yapı, İskân Birimleri, Nüfus, Görevliler ve Unvan Sahipleri

İdarî Yapı

Yoros (Beykoz)'un idari yapısı ile ilgili bilgi veren ilk kayıt, Fatih Sultan Mehmed Han dönemine ait bir tahrir defteridir. Bu defter Osmanlı Arşivi'nde yapılan tasnif çalışmaları sırasında yeni tespit edildi ve buna 1160 numarası verildi. Defterin vakıf ve timar kayıtlarında Fatih öncesine atıflar bulunmakla beraber İstanbul Kadısı Mevlana Şemseddin'e timar geliri tahsis edilmesi ve Gebze kazasına tabi Aslıca köyündeki bir yerin ve çiftliğin vakıf olduğu ve bu vakıfla ilgili "Bayezid Bey, Murad Bey ve Sultanımızdan (Fatih'ten) mektupları var" ibaresinin yer alması, defterin Fatih dönemine ait olduğunu düşündürmektedir (BOA, *TD 1160*, s. 76, 92, 93, 95, 274). Fatih döneminde İstanbul Kadısı olarak görev yapan Mevlana Şemseddin

adında biri olmamakla birlikte, bu şahsın İstanbul'un ilk Kadısı Hızır Bey olabileceği kuvvetle muhtemeldir. Nitekim Gebze Kadısı Fazlullah'ın 18 Kasım 1434 tarihinde tescillenen vakfına, 28 Ocak 1459 tarihinde torunu Kutbeddin Çelebi'nin (Çelik, 2003, s. 47) tescillenen vakfından kendi vakfının giderleri karşılandıktan sonra vakıf fazlasının dedesi Fazlullah'ın zaviyesinin imaretine bağışlanmasını şart koşmuştur (Erdoğan ve Bayrak, 2015, s. 190, 199). Fazlullah Efendi'nin vakıf kayıtları 1160 numaralı tahrirde yer almakla birlikte, torunu Kutbeddin Çelebi'nin vakfı ile ilgili bir bilgi bulunmamakta fakat kendisine verilen timar ve mülk kayıtlarının yer aldığı görülmektedir (BOA, *TD 1160*, s. 94, 95, 266, 268, 275, 276, 277). Bu bilgiler arşiv uzmanlarının 1466 tarihini vermelerine rağmen 1160 numaralı tahririn 1453-1458 yılları arasında yapıldığını göstermektedir.

Yoros, Fatih dönemi tahririnde "vilâyet" olarak kaydedilmekte ve kadısının bulunduğu belirtilmektedir (BOA, *TD 1160*, s. 104, 109). Yoros Kadısı'na Taşoğlu köyünün timar geliri tahsis edilmiş olup, bu köyün "kadılar yeri" olduğu kaydedilmektedir (BOA, *TD 1160*, s. 109). Yoros, XVI. ve XVII. yüzyıllarda idari-askeri yönden (dirlik yönünden) Kocaeli (İznikmit-İzmit) sancağına bağlı kaza statüsünde bir idari birimdir. İdari-kazaî yönden kadı tarafından yönetildiği ve hatta kadısı olduğu belirtilmekle beraber, sicil ve ahkâm kayıtları ile bazı kaynak eser ve araştırmalardan Üsküdar kadılığına tâbi bir naip tarafından kazaî işlerinin yürütüldüğü anlaşılmaktadır. Üsküdar kadılığı, İstanbul'un bilâd-ı selâse (Galata, Üsküdar, Eyüp) olarak anılan kadılıklarından biri idi. Dolayısıyla Üsküdar ve çevresi idarî-kazaî yönden İstanbul'a bağlı bulunmaktaydı. Üsküdar kadısının beş naibi vardı. Bunlar Anadolu Kavağı (Yoros), Gebze, Şile, Kartal ve Pendik idi. Üsküdar Kadılığı'na bağlı nahiye diye tabir edilen kazalarda görev yapan kadı naiplerinin kadı yetkisi kullandıkları ifade edilmektedir. Sicil kayıtlarında Yoros Kadısı ve kazası ıstılahlarının kullanılmasının bu yetkiden kaynaklandığı düşünülmektedir (Bostan, 2016, s. 119).

İskân Birimleri ve Nüfus

Fatih zamanında Yoros (Beykoz) kazasında toplam 31 köy iskân birimi, Hacılı ve Samandıra adlı iki mezra, Yoros ve Yenice/Yenihisar (Anadoluhisarı) kaleleri bulunmaktaydı (BOA, *TD 1160*, s.104-121, 278). Tablo 1'de Yoros'ta bulunan köy ve mezralar nüfusları ile birlikte verildi. Kalelerde askerî görevlilerin dışında bir nüfusun ikamet edip etmediğine dair bir bilgiye ulaşılamadı. Ancak 1526 tarihli bir sicil kaydında Yoros Kalesi'nde Koca Ali Mahallesi'nin varlığı (İKS-ÜM *5*, s. 282) ve 1531 tarihli bir sicil kaydında da burada bir bezazistanın bulunması (Göktaş, t.y., s. 71) sivil yerleşime açıldığını göstermektedir. Yine 1561 tarihli tahrir kayıtlarında Yenice Kalesi'nde "Mahalle-i Cami-i Atik Sultan Mehmed Han" ile "Mahalle-i Kadı Asker" adlı iki mahallenin varlığı, (BOA, *TD 436*, s. 402-404) buranın da Fatih zamanında sivil yerleşime açıldığını düşündürmektedir.

Tablo 1: Yoros (Beykoz) Kazasındaki İskân Birimlerinin Ayrıntılı Nüfusu

KÖY YERLEŞİM BİRİMLERİ		Çift Sahibi Hane	Çiftsiz Hane	Toplam Hane	Tahmini Nüfus
1	Ağevran (Akviran)	12	9	21	105
2	Ali Bahadır	6	2	8	40
3	Atuk (Ayuk)	4	0	4	20
4	Ayvalu	15	2	17	85
5	Azizoğluköy	4	2	6	30
6	Çavuşlu	6	2	8	40
7	Çıldırı	28	5	33	165
8	Çubuk	9	7	16	80
9	Deresekili	33	13	46	230
10	Depeevran	14	7	21	105
11	Depesekili	11	3	14	70
12	Demirciler	10	6	16	80
13	Esenceköy	14	8	22	110
14	Göllü	4	0	4	20
15	Göllü ve diğer Hüseyinlü	4	0	4	20
16	Hüseyinlü	6	1	7	35
17	İne Hocalu	14	4	18	90
18	İsacılar	5	0	5	25
19	İzzettinköy	4	3	7	35
20	Kabakoz	9	0	9	45
21	Kılıçlu	4	1	5	25
22	Kozluca	16	3	19	95
23	Kurna	14	6	20	100
24	Kutludoğmuş (Kurtdoğmuş)	20	2	22	110
25	Küçüksulu	6	9	15	75
26	Mancılıklu (Mancınık)	4	1	8 (5)	40 (25)
27	Öğümce	5	0	5	25
28	Sarucabayrak (Dudullu - Çepni)	5	2	7	35
29	Taşoğlu	7	2	9	45
30	Tunrulpınarı	4	1	5	25
31	Yeniceköy	14	3	17	85
MEZRA					
1	Hacılı	3*	0	3	15
2	Samandıra	2**	0	2	10
TOPLAM		**316**	**104**	**423 (420)**	**2115 (2100)**

*Hacılı mezrasında bir çiftlik yeri 3 hane tarafından tasarruf ediliyordu.

** Samandıra mezrasında yarım çiftlik yeri 2 hane tasarruf ediyordu.

XV., XVI. ve XVII. yüzyıl tahrir kayıtlarında adı geçmeyen Beykoz, 1526 tarihli sicil kayıtlarında "Beykozu" imlasıyla bir köy iskân birimi olarak yer almaktadır (İKS-ÜM 5, s. 210).

Fatih dönemine ait tahrir kayıtlarında Sarucabayrak adıyla görülen köy yerleşim birimi, daha sonraki arşiv kayıtlarında diğer adlarının Tutlu (BOA, *TD 436*, s. 417; BOA, *TD 733*, s. 236), Sarubayrak (BOA, *TD 438*, s. 795; BOA, *TD 436*, s. 417; BOA, *TD 733*, s. 236) ve Çepni (Var, 2010, s. 13, 20, 53-54, 96-97, 120) olduğu görülmektedir. Bugünkü Yukarı ve Aşağı Dudullu köylerinin Çepni adını taşıması Çepnilerin bölgeye gelip yerleştiğini göstermektedir. Nitekim 1519 yılında Yoros (Beykoz) Subaşısının Mustafa Bey b. Çepni olduğu (İKS-ÜM 1, s. 129, 337, 405, 410, 411) ve Çepni oğullarının Gebze, Üsküdar ve Yoros bölgelerinde önemli bir etkinliklerinin olduğu ve zenginlikleriyle bilindikleri arşiv kayıtlarından ortaya çıkmaktadır (Bostan, 2012, s. 383-384). Yoros kazasına Çepni boyu dışında başka boyların yerleşmesi muhakkaktır. Ancak bu boy ve obaların hangileri olduğu konusunda incelediğimiz tahrir ve diğer arşiv kayıtlarında bir bilgiye yer verilmemektedir.

Yoros kazasının Fatih dönemindeki iskân birimleri değerlendirildiğinde kazanın sınırları içinde bugünkü Beykoz ve Çekmeköy ilçelerinin tamamı, Ümraniye ilçesinin Yukarı Dudullu ve çevresi, Pendik ilçesinin Kurtdoğmuş ve çevresi ile Şile ilçesinin Kurna köyü ve çevresinin yer aldığı tespit edilmekte ve dolayısıyla kazanın geniş bir coğrafi alandan oluştuğu ortaya çıkmaktadır.

Kaza nüfusu, diğer tahrirlerden farklı olarak çift tasarruf eden ve çift tasarruf etmeyen haneler olarak kaydedildi. Fatih zamanında Yoros kazası iskân birimlerinde askerî görevliler hariç toplam 420 hane yaşamaktaydı. Bir hanenin beş kişiden meydana geldiği (Barkan, 1953: 11-12; Göyünç, 1979: 331-348; İnalcık, 1960: 45) düşünüldüğünde kaza nüfusunun yaklaşık 2100 kişilik bir nüfustan oluştuğu ortaya çıkmaktadır. Nüfusun 311 hanesi çift tasarruf etmekteydi. Hacılı mezrasında üç hanenin bir çiftlik, Samandıra mezrasında iki hanenin yarım çiftlik tasarruf ettiği göz önüne alındığında çift tasarruf edenlerin sayısı 316 haneye ulaşmaktadır. 104 hane de çift tasarruf etmemekteydi. Çift tasarruf eden haneler nüfusun %75.23'ünü teşkil etmekteydi. Kaza nüfusunun tamamı Müslüman Türklerden oluşmaktaydı. En çok nüfus sırasıyla Deresekili, Çıldırı, Esenceköy ve Kutludoğmuş köylerinde yaşamaktaydı. En az nüfus da mezralar hariç tutulursa Göllü köyleri ile Atuk (Ayuk), İsacılar, Kılıçlu, Öğümce ve Tunrulpınarı köylerinde ikamet ettiği tespit edilmektedir.

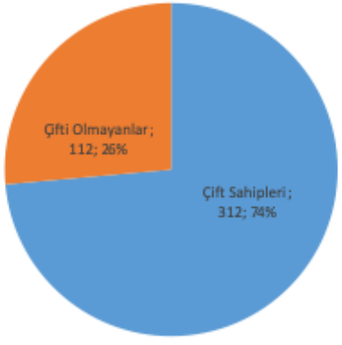

Grafik 1: Fatih Döneminde Yoros Kazası Nüfusunun Çift Sahibi ve Çifti Olmayanlar Olarak Dağılımı

Fatih döneminde kazadaki askerî görevliler 38 neferden ibaretti. Bunların 12 neferi kale görevlisi olup, hisarda görev yaptıkları belirtilmektedir. 12 neferden biri Yoros Hisarı kethüdası, biri de Yenice Kalesi kapıcısı idi. Geriye kalan 10 neferden kaçının Yoros Kalesi'nde ve kaçının Yenice Hisar (Anadolu Hisarı)'da görevli olduğu kaydedilmemektedir. Askerî görevlilerden biri Yoros Subaşısı, biri Yoros Kadısı, üçü çeribaşı, geriye kalan 21 nefer de timarlı sipahi idi (BOA, *TD 1160*, s. 104-121). Kale görevlilerinin 2/3'ü evli olduğu düşünüldüğünde, askerî görevlilerin 34 neferi hane, kale görevlilerinin 4 neferini de mücerred (yetişkin bekâr erkek) olarak değerlendirmek mümkündür. Buna göre askerî görevlilerinin tahmini nüfusu 174 kişi olarak hesaplanmaktadır. Kazanın nüfusunun askeri görevlilerin aileleri ile birlikte yaklaşık 2300 kişi olduğu düşünülmektedir. Tahrir kayıtlarına yansıdığı kadarıyla askerî görevliler, toplam kaza nüfusunun %7.56'sını oluşturmaktaydı.

3. Görevliler ve Unvan Sahipleri

Fatih zamanında Yoros (Beykoz) kazasında timar görevlileri dışındaki görevliler ve unvan sahipleri Tablo 2'de gösterilmiştir. Bu unvan sahibi ve görevlilerin imam, fakih, hacı ve şeyh olduğu görülmektedir. Fakih unvanını taşıyan kişilerin sayısı 10 neferden ibaretti. Bunlar Akviran, Ali Bahadır, Ayvalu, Çıldırı, İne Hoca, Taşoğlu köyleri ile Hacılı mezrasında ikamet etmekteydi. Hacı unvanına sahip olanların sayısı 3 neferden oluşmaktaydı. Bu unvanı taşıyanlar Ayvalu, Deresekili ve Esenceköy adlı yerleşim birimlerinde iskân etmekteydi. Şeyh unvanını taşıyan bir nefer olup Kutludoğmuş köyünde yaşamaktaydı.

Kaza dâhilinde imam unvanını taşıyan ve bu görevi ifa eden toplam dokuz neferin tahrir kayıtlarında yer aldığı tespit edilmektedir. İmamlardan ikisi Ağevran (Akviran) köyünde, birer neferin de Ayvalu, Çıldırı, Deresekili, Depeevran, Demirciler, Hüseyinlü ve Kozluca köylerinde bulunmaktaydı. İmam olarak kaydedilen dokuz neferden sekizinin çift sahibi olduğu kaydedilmektedir. Deresekili köyünde bulunan imamın çiftliğe sahip olmadığı görülmektedir. Ağevran köyünde bulunan imamlardan biri ve Çıldırı köyündeki imamın fakih olduğu kaydedilmektedir.

Tablo 2: *Yoros (Beykoz) Kazasında Görevliler ve Bazı Unvan Sahipleri*

KÖY YERLEŞİM BİRİMLERİ		Fakih	Hacı	İmam	Şeyh
1	Ağevran (Akviran)	1	0	2	0
2	Ali Bahadır	1	0	0	0
3	Ayvalu	1	1	1	0
4	Çıldırı	2	0	1	0
5	Deresekili	0	1	1	0
6	Depeevran	0	0	1	0
7	Demirciler	0	0	1	0
8	Esenceköy	0	1	0	0
9	Hüseyinlü	0	0	1	0
10	İne Hocalu	1	0	0	0
11	Kozluca	0	0	1	0
12	Kutludoğmuş	0	0	0	1
13	Küçüksulu	0	0	0	0
14	Taşoğlu	1	0	0	0
MEZRA					
1	Hacılı	3	0	0	0
TOPLAM		10	3	9	1

Timar görevlilerine gelince; 38 neferden meydana gelen bu guruba 27 adet timar tahsis edildi. Görevli ve unvan sahipleri içinde timar görevlileri %62'lik bir orana sahipti. Toplam kaza nüfusunun %12.70'i görevli ve unvan sahiplerinden oluşmaktaydı.

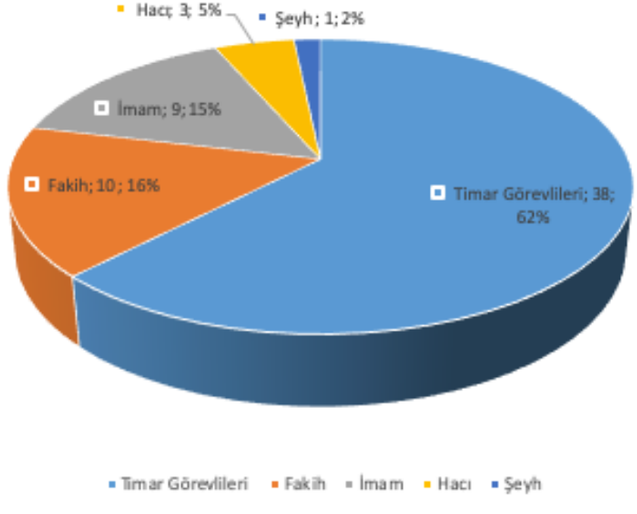

Grafik 2: Yoros Kazasında Görevli ve Unvan Sahiplerinin Dağılımı

B. İktisadî Yapı

1. Çift Resmi

Fatih Sultan Mehmed zamanında Yoros (Beykoz) kazasında yaşayan halk, tarım ve hayvancılıkla geçimini sağlamaktaydı. Halkın %75'inin çiftlik sahibi olduğu, bunlardan çift resmi olarak "kulluk" vergisi alındığı tahrir verilerinden ortaya çıkmaktadır. Çift (kulluk) resminin (Emecen, 1993b, s. 309) XV. yüzyılın ortalarına kadar 22 akçe olarak alındığı, Fatih'in bu vergiyi 1458 yılında Anadolu'da %50 oranında artırdığı belirtilmektedir (İnalcık, 1959: 585, 586). Yoros kazasında kulluk (çift) resmi diğer vergilerle birlikte yazıldığından bu verginin hane başına kaç akçe olarak alındığının tespiti güçleşmektedir. Bununla beraber Göllü köyünde bu vergi müstakil olarak yazılmış olup dört çift haneye karşılık 25 akçe alındığı görülmektedir (BOA, *TD 1160*, s. 120). Bu da hane başına timarlı sipahi için çift resmi olarak 6,25 akçe alındığını göstermektedir. Nitekim diğer köylerdeki vergi kayıtları incelenmiş ve hiçbir iskân biriminde alınan çift resminin 22 akçeye karşılık gelmediği tespit edilmiştir. Muhtemelen çift vergisinin bir kısmı timarlı sipahiye, bir kısmının da sancakbeyi ve zaime verildiğini düşündürmektedir. Nitekim Anadolu'da bazı sancaklarda bu tür uygulamaların olduğu belirtilmektedir (İnalcık, 1959: 585).

Yoros kazasında halkın tasarrufunda 311 adet, Hacılı mezrasında bir ve Samandıra mezrasında yarım olmak üzere toplam 312,5 adet çiftlik bulunmaktaydı. Kaza dâhilindeki çiftlik sayısı bunlarla sınırlı değildir. Nitekim tahrir kayıtlarından kaza sınırları içinde timarlı sipahilere "kılıç yeri" olarak verilen ve bunlar tarafından işletilen (İnalcık, 1993, s. 314) 35 adet hassa çitliklerinin olduğu görülmektedir (BOA, *TD 1160*, s. 104-121). Toplam çiftlik sayısının 347,5 adet olduğu ortaya çıkmaktadır. Akviran, Ali Bahadır ve Kozluca köylerinde timarlı sipahiye verilen çiftlik kaydı bulunmamaktadır. Kabakoz köyünde iki hassa çiftlik kaydı yer almaktaydı.

2. Topraktan Elde Edilen Mahsuller

Yoros kazasında halktan alınan vergi kalemlerinin büyük bir kısmı birlikte yazılmıştır. Bundan dolayı hangi kalemden ne kadar vergi alındığının tespiti mümkün olamamaktadır. Ancak topraktan elde edilen mahsulün vergisi, galle resmi olarak bazen müstakil ve bazen de diğer vergi kalemleri ile birlikte yazılmıştır. Alınan vergiler Tablo 3'te ayrıntılı olarak gösterilmiştir.

Fatih zamanında Yoros'ta 18.934 akçe vergi alınmakta olup bunun yarıdan fazlasını galle vergisi teşkil etmekteydi. Diğer vergi kalemleri ile birlikte yazılan galle vergisi hariç olmak üzere, müstakil yazılan galle vergisi toplamı 10.963 akçeye tekabül etmekteydi. Bu da toplam verginin yaklaşık %58'ini oluşturmaktaydı. Galle vergisi, İzzettinköy, Kozluca, Göllü n.d. Hüseyinlü ve Depesekili köyünün "nısf" bölümü, diğer vergi kalemleri ile birlikte kaydedilmiştir (BOA, *TD 1160*, s. 108, 115, 119). Topraktan elde edilen mahsulün XVI. asrın ikinci yarısında olduğu gibi hınta alef, ş›ir, darı, kapluca ve piyaz (BOA, *TD 436*, s. 402-437) olduğu düşünülmektedir.

3. Sanayi Ürünleri ve İşletmeler

Deresekili, Azizoğluköy, Sarucabayrak, Taşoğlu, Demirciler, Kurna, Depeevran, Yeniceköy, Kutludoğmuş, Ayvalu, Esenceköy, Kozluca, İne Hocalı, Mancınıklı, İsacalu, Hüseyinlü, Kılıçlu ve Kabakoz köylerinde bir sanayi ürünü olan keten üretimi yapıldığı görülmektedir. Ancak ne kadar keten üretildiği ve bu üründen ne kadar vergi alındığı, diğer vergi kalemleri ile birlikte yazıldığından tespiti mümkün olmamaktadır. Çıldırı ve Küçüksulu köylerinde ise keten tohumu üretimi yapılmaktaydı (BOA, *TD 1160*, s. 106, 116).

Sanayi işletmesi olarak kaza dâhilinde 24 göz değirmen bulunmaktaydı. Bu değirmenlerden dört gözü Çıldırı, üç gözü Akviran, ikişer gözü Kurna ve Yeniceköy'de, birer gözü de Deresekili, Çavuşlu, Depesekili, Sarucabayrak, Taşoğlu, Demirciler, Ayvalu, İne Hocalı, Küçüksulu, Mancınıklı, İsacılar, Kabakoz ve Atuk (Ayuk) köylerinde idi. Depesekili köyündeki bir göz değirmenden yılda 15 akçe vergi alınmaktaydı (BOA, *TD 1160*, s. 108). Diğer değirmenlerin vergi geliri diğer vergi kalemleriyle birlikte yazıldığından, bunlardan ne kadar vergi alındığını tespit etmek mümkün olamamaktadır.

4. Hayvancılık

Kaza dâhilinde hayvancılığın önemli bir düzeyde olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim Akviran, Ali Bahadır, Çıldırı, Taşoğlu, Esenceköy ve İne Hocalı köylerinde koyun resmi alınmaktaydı. Bu köylerdeki koyun resmi diğer vergi kalemleriyle birlikte yazıldığından bu resmin ne kadar olduğu tespit edilememektedir. Ali Bahadır köyünden koyun resminin yanında ayrıca "kışla resmi ve koyun hakkı" olarak 305 akçe alınmaktaydı (BOA, *TD 1160*, s. 106).

Yoros (Beykoz) kazasında koyunculuğun yanında arıcılık da yapıldığı ve bunun önemli bir düzeyde olduğu 31 köy iskân biriminden 24 köyden kovan resmi alınmasından ortaya çıkmaktadır. Ali Bahadır, Atuk (Ayuk), Çıldırı, Demirciler, Göllü, Göllü n.d. Hüseyinlü ve İne Hocalı köyleri hariç, kaza dâhilindeki diğer bütün köylerden kovan resmi alınmaktaydı. Ancak kovan resmi, diğer vergi kalemleri ile yazıldığından bu kalemden ne kadar vergi alındığı ve ne kadar üretim yapıldığı tespit edilememektedir.

5. Diğer Vergi Kalemleri

Tahrir kayıtlarında Depesekili köyünde "göl sazlığı", Küçüksulu köyünde de "sazlık" adıyla vergi alınmaktaydı (BOA, *TD 1160*, s. 108, 116). Hüseyinlü köyünden yemişlerden vergi alınması (BOA, *TD 1160*, s. 118) bu köyde önemli miktarda yemiş üretimi yapıldığını göstermektedir. Deresekili köyünde bulunan hassa çiftlikte 10 ceviz ağacı, Kurna köyünde üç armut ve iki ceviz ağacı kaydı bulunmaktaydı (BOA, *TD 1160*, s. 104, 111). Meyve ağaçlarının bunlarla sınırlı olmadığı düşünülmektedir. Nitekim XVI. yüzyılın ikinci yarısına ait tahrir kayıtlarında üzüm, armut, kestane ve muhtelif meyvelerden vergi alındığı kaydedilmektedir (BOA, *TD 436*, s. 402-437).

Deresekili köyünde bir "odun iskelesi" bulunmakta ve bu iskeleden yılda 1000 akçe vergi alınmaktaydı (BOA, *TD 1160*, s. 104). Bu iskeleden yakacak odun yanında kereste de sevk edildiği düşünülmektedir. Nitekim 1523 tarihli tahrir kaydında bu köy, II. Bayezid tarafından Boğazkesen Kalesi'nde bulunan toplara "yasdıklık ve kundaklık" ağaç kesip götürmekle görevlendirilmiştir (BOA, *MAD 22*, s. 107).

Dereseki köyünde buhurdan üretildiği, alınan buhurdan vergisinden ortaya çıkmaktadır (BOA, *TD 1160*, s.104). Ancak bu köyde yılda kaç buhurdan yapıldığı ve bunların değerinin ne kadar olduğu tespit edilememektedir.

Ali Bahadır köyünde bâd-ı hevâ resmi alındığı ayrıca İstanbul kâfirlerinin gelip istiridye avlamalarına mukabil vergi verdikleri ve bu iki vergi kaleminin toplamı 100 akçe olduğu kaydedilmektedir (BOA, *TD 1160*, s. 106).

6. Toplanan Vergilerin Timar Görevlilerine Dağılımı

Fatih zamanında, tahrir kayıtlarına yansıyan bilgilere göre; Yoros kazasından alınan verginin toplamı 18.934 akçe olup, bu da timarlı sipahilere tahsis edilmişti. Timarlı sipahiler 38 neferden teşekkül etmekte ve bunlara 27 adet timar tahsis edildiği tespit edilmektedir. 18 nefere ikili ve üçlü guruplar halinde müşterek timar verildiği görülmektedir. 16 adet timarın "kadim" olduğu, dört adet timarın yeni verildiği belirtilmekle beraber 6 adet timar ile ilgili herhangi bir kayıta yer verilmediği tespit edilmektedir.

En çok timar geliri Subaşı İshak Bali'ye tahsis edildi. Subaşı İshak Bali toplam 5.857 akçe ve üç adet hassa çiftlik karşılığında; "kendi bürüme ve beş oğlanı bardağıyla dura" mükellefiyeti getirilmişti (BOA, TD 1160, s. 104-106). Yani subaşı kendisi zırhlı olarak ve beş cebelü ile birlikte sefere katılmak zorundaydı (Beldiceanu, 1985, s. 87-92; Emecen, 1993a, s. 188)

Yenice Kalesi kapıcısı olan Murad'a Depesekili köyünün yarı hissesinin vergi geliri olan 200 akçe ile ulûfe hassından yıllık 360 akçe olmak üzere toplam 560 akçe ve aynı köyden yarım çiftlik verildi. Ancak kendisine kale kapıcılığı dışında bir yükümlülük verilmediği anlaşılmaktadır (BOA, *TD 1160*, s. 108). Yoros Kadısı'na 570 akçe ve bir hassa çitlik değerinde bir timar (arpalık) verildi. Kadının bu timara karşılık sefere katılma veya cebelü besleme yükümlülüğü bulunmamaktaydı (BOA, *TD 1160*, s. 109).

***Tablo 3**: Yoros (Beykoz) Kazasında Vergi Alınan Kalemler*

KÖY YERLEŞİM BİRİMLERİ	Kettan, kulluk, kovan ve değirmen	Koyun,kovan, kulluk ve değirmen	Değirmen, kovan ve kulluk	Kettan tohumu, değirmen, koyun ve kulluk	Bad-ı heva ve istiridiye	Kışla resmi ve koyun hakkı	Kettan,galle, kulluk ve kovan	Kulluk ve kovan	Galle, koyun ve kulluk	Kulluk, kovan, değirmen ve göl sazlığı	Kettan, kovan, kulluk, koyun ve değirmen	Ulufe hâssından yeksal	Kulluk, kovan ve gayr-i hâsıl	Kettan, kulluk ve değirmen	Galle, kulluk, kovan ve göl sazlığı	Galle, kulluk ve kovan	Kettan, kulluk ve kovan	Kettan, kovan, kulluk ve gayr-i hâsıl	Kettan, kovan, kulluk ve koyuun	Galle, Kettan,kulluk ve kovan	Kettan tohumu, kovan, kulluk, sazlık ve değirmen	Kettan, kulluk, kovan ve yemiş	Galle ve gayri	Değirmen ve kulluk	Kulluk	Galle	Odun İskelesi	Hâsıl
Akviran	0	210	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	530	0	740
Ali Bahadır	0	0	0	0	100	305	0	0	128	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	533
Atuk (Ayuk)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	93	0	41	0	134
Ayvalu	161	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	410	0	571
Azizoğluköy	0	0	0	0	0	0	309	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	309
Çavuşlu	0	0	75	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	100	0	175
Çıldırı	0	0	0	296	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	345	0	641
Çubuk	0	0	0	0	0	0	0	82	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	365	0	447
Deresekili	1468	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1300	1000	3768
Depeevran	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	182	0	0	0	0	0	0	0	0	762	0	944
Depesekili	0	0	0	0	0	0	0	0	0	113	0	360	0	0	200	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	205	0	878
Demirciler	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	110	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	395	0	505
Esenceköy	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	220	0	0	0	0	0	0	540	0	760
Göllü	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	25	534	0	559
Göllü ve diğer Hüseyinlü	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	200	0	0	0	0	200
Hüseyinlü	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	90	0	0	0	275	0	365
İne Hocalu	0	0	0	182	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	400	0	582
İsacılar	65	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	240	0	305
İzzettinköy	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	263	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	263
Kabakoz	81	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	43	0	0	0	0	0	0	0	0	630	0	754
Kılıçlu	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	52	0	0	0	0	0	0	0	0	250	0	302
Kozluca	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	600	0	0	0	0	0	0	0	600
Kurna	130	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	840	0	970
Kutludoğmuş	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	110	0	0	0	0	0	0	0	660	0	770
Küçüksulu	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	128	0	0	0	0	385	0	513
Mancılıklu	68	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	163	0	231
Öğümce	0	0	0	0	0	0	0	30	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	94	0	124
Sarucabayrak	64	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	279	0	343
Taşoğlu	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	120	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	450	0	570
Tunrulpınarı	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	128	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	70	0	198
Yeniceköy	180	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	700	0	880
TOPLAM	**2217**	**210**	**75**	**478**	**100**	**305**	**309**	**112**	**128**	**113**	**120**	**360**	**128**	**110**	**200**	**263**	**277**	**110**	**220**	**600**	**128**	**90**	**200**	**93**	**25**	**10963**	**1000**	**18934**

İsa adlı sipahiye Kutludoğmuş köyünde 770 akçelik timar, aynı köyden bir hassa çiftlik ve Yoros'ta da bir hassa çiftlik karşılığında "kendü bürüme ve bir oğlanı bağırdağıyla eşe" (timar sahibi bizzat kendi bürüme ile teçhiz olmuş olarak ve yanında zırhlı bir oğlanı olduğu hâlde sefere katılsın) yükümlülüğü getirilmiştir (BOA, *TD 1160*, s. 113). Yoros Hisarı kethüdası Umur'a, Küçüksulu köyünün vergi geliri olan 513 akçe, aynı köyde bir hassa çiftlik ile Mancılıklu (Mancınıklı) köyünün vergi hâsılı olan 231 akçe, aynı köyde bir hassa çiftlik ve Hisar'da bir çiftlik olmak üzere toplam üç çiftlik ve 744 akçe vergi geliri tahsis edilmişti. Buna karşılık kethüda Umur'a "kendü bürüme ve bir bağırdaklu oğlanıyla dura" yükümlülüğü verilmişti (BOA, *TD 1160*, s. 116-117). Kale görevlilerinden Hacı Hamza'ya Atük (Ayuk) köyünün timar hâsılı olan 134 akçe ve aynı köyden bir hassa çiftlik tahsis edilmişti. Bu tahsis karşılığında Hacı Hamza kendi bürüme ile teçhiz olmuş olarak sefere katılmak zorundaydı (BOA, *TD 1160*, s. 120).

Yoros kazasında kendilerine verilen timar karşılığında 25 timar sahibi "bürüme" (bürüme ile techizatlı) ve bunlara ait 12 oğlan "bağırdaklu" (cebelü) olmak üzere toplam 37 nefer sefere katılmakla yükümlü bulunuyordu (BOA, *TD 1160*, s. 122).

Sonuç

Yoros (Beykoz) ve çevresinin, İstanbul'un fethinden önce Osmanlı Devleti topraklarına katıldığı ortaya çıkmaktadır. Orhan Bey zamanında başlayan fetih hareketinin Gazi Hüdavendigar (I. Murad) döneminde bazı köy ve mezraların vakıflara tahsis edilebilecek konuma gelindiği, Yıldırım Bayezid döneminde Anadolu Hisarı'nın inşasıyla yöredeki hâkimiyetin perçinlendiği, Çelebi Mehmed ve II. Murad zamanlarında yörenin fethinin tamamlandığı vakıflar için verildiği belirtilen mukarrernâmelerden ve timar tevcih kayıtlarından anlaşılmaktadır.

İstanbul'un fethinden sonra Yoros (Beykoz), idari-askeri yönden Kocaeli (İznikmit-İzmit) sancağına bağlı kaza statüsünde bir idari birim, idarî-kazaî yönden İstanbul'un İstanbul kadılığı dışında bilâd-ı selâse olarak bilinen kadılıklardan biri olan Üsküdar kadılığına bağlı bir naiblik olduğu tespit edilmektedir.

Fatih zamanında Yoros (Beykoz) kazasında 31 köy, iki mezra, Yoros ve Anadoluhisarı kaleleri bulunmakta, kalelerdeki askerî görevlilerle birlikte kaza dâhilinde yaklaşık 2300 kişi yaşadığı hesaplanmaktadır. Şehirleşmenin yeni başladığı ve istenilen düzeyde olmadığı anlaşılmaktadır. Timar verilenlerle birlikte görevliler ve unvan sahiplerinin toplam nüfus içinde %12.70'lik bir orana sahip olduğu görülmektedir. Timar görevlileri dışındaki unvan sahipleri içinde fakih, imam, hacı ve şeyh gibi dini görevlilerin öne çıktığı tespit edilmektedir.

Yoros kazasıda yaşayan halkın büyük bir çoğunluğunun geçimini tarım ve hayvancılık sağladığı, alınan vergi kalemlerinden ortaya çıkmaktadır. Kaza dâhilinde timarlı sipahilere tahsis edilen 35 adet hassa çiftliklerle beraber toplam 347,5 adet çiftliğin işletmeye açık olduğu tespit edilmektedir. Topraktan elde edilen mahsulün daha çok tahıl ürünleri olduğu, bunun yanında bir sanayi bitkisi olan keten ve ketentohumu üretildiği tahrir verilerinden ortaya çıkmaktadır. Kaza dâhilinde

işletmeye açık 24 göz değirmenin olduğu görülmektedir. Küçükbaş hayvan olarak koyun beslendiği ve arıcılığın önemli bir düzeyde olduğu anlaşılmaktadır.

Dereseki köyünde bir odun iskelesi bulunmakta ve bu köyde ayrıca buhurdan üretimi yapıldığı kaydedilmektedir.

Yoros kazasında balıkçılığın ne düzeyde olduğu hususunda bir bilgi verilmemekte, ancak istiridye avcılığının yapıldığı kayıtlardan ortaya çıkmaktadır.

Kaza dâhilindeki iskân birimlerinde gayrimüslim nüfus kaydı bulunmamakta, nüfusun tamamı Müslüman Türklerden oluşmaktaydı. Bu durum bölgenin İstanbul'un fethinden önce Türklerin hâkimiyetinde olduğunu göstermektedir.

Kaynakça

1. Arşiv Kaynakları

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Osmanlı Arşivi (= BOA)

-----. *Ali Emiri Tasnifi*, nr. 40.

-----. *Maliyeden Müdevver Defterler* (= *MAD*), nr. 22.

-----. *Tahrir Defteri* (= *TD*), nr. 436, 438, 733, 1160.

Tapu Kadastro Kuyud-ı Kadime Arşivi (=TK. KKA), *TD*, nr. 579.

İstanbul Kadı Sicilleri-Üsküdar Mahkemesi (=İKS-ÜM)

-----. (2008). İKS-ÜM 1 Numaralı Sicil (H. 919-927/M. 1513-1521). (Bilgin Aydın ve Ekrem Tak, Yay. Haz.). İstanbul: İSAM Yayınları.

-----. (2010). İKS-ÜM 5 Numaralı Sicil (H. 930-936/M. 1524-1530). (Yasemin Dağdaş ve Zeynep Berktaş,Yay. Haz.). İstanbul: İSAM Yayınları.

2. Tezler

Göktaş, Hamide. (t.y.). Şeriyye *Sicilleri Üsküdar Kadılığı 7. Defter (H.936-937-938)* (Lisans tezi, Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Arşivcilik Bölümü, İstanbul).

Var, Ahmet Mülayim. (2010). *29 Numaralı Üsküdar Kadı Sicili (973-974/1565-1566): 99-198. Varaklar*, (Lisans tezi, Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü, İstanbul).

3. Kitap ve Makaleler

Âşıkpaşaoğlu. (1970). Âşıkpaşaoğlu *Tarihi.* Yay. N. Atsız. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Devlet Kitapları.

Barkan, Ömer Lütfi. (1953). Tarihî Demografi Araştırmaları ve Osmanlı Tarihi. *Türkiyat Mecmuası,* X, 1-26.

Beldiceanu, Nicoara. (1985). *XIV. Yüzyıldan XVI. Yüzyıla Osmanlı Devletinde Timar*, Çev. Mehmet Ali Kılıçbay. Ankara: Teori Yayınları.

Bostan, M. Hanefi. (2012). *Karadenizde* Nüfus Hareketleri ve Nüfusun Etnik Yapısı. İstanbul: Nöbetçi Kitabevi.

Bostan, M. Hanefi. (2016). XV., XVI. ve XVII. Yüzyıllarda Yoros (Beykoz) Kazasında İskân Yerleri ve Nüfus. *Uluslararası Türk Dünyası Eğitim Bilimleri ve Sosyal Bilimler Kongresi Bildirileri IV* (s. 117-147). Ankara: Türk Eğitim – Sen Genel Merkezi Yayınları.

Çelik, Gülfettin. (2003). *Gebze (Sosyo-Ekonomik Bir İnceleme) I*. Gebze: Gebze Belediyesi Yayını.

Emecen, M. Feridun. (1993a). Cebelü. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi 7* (s. 188-189). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Emecen, M. Feridun. (1993b). Çift Resmi. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi 8* (s. 309-310). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Emecen, M. Feridun. (2013). İstanbul Boğazı Önlerinde İlk Türk Yerleşmesine Bir Örnek: Ali Bahadırlı Köyü (Beykoz). *Türklük Bilgisi Araştırmaları*, 39, 407-411.

Erdoğan (Kaçan), Meryem ve Bayrak (Ferlibaş), Meral. (2015). Akçakoca Ailesinden Hayırsever Bir Devlet Adamı: Fazlullah/Efdal Paşa ve Gebze'deki Hayratı. Haluk Selvi-Bilal Çelik (Ed.), *Uluslararası Gazi Akça Koca ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu Bildirileri I.* (s.189-219). Kocaeli: Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Yayınları.

Evliya Çelebi b. Derviş Mehemmed Zıllî. (2003). *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi I.* Yay. Robert Dankoff-Seyit Ali Kahraman-Yücel Dağlı. İstanbul: Yapı Kredi Kültür Sanat Yayınları.

Eyice, Semavi. (1994). Yoros Kalesi. *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi,* VII, 534-536.

Eyice, Semavi. (2004). Fetihden Önceki Üsküdar. Üsküdar Sempozyumu I (23-25 Mayıs 2003)-Bildiriler I (s. 17-20). İstanbul: Üsküdar Belediyesi.

Göyünç, Nejat. (1979). Hâne Deyimi Hakkında. *Tarih Dergisi,* 32, 331-348.

Haskan, Mehmet Nermi. (2001). *Yüzyıllar Boyunca Üsküdar I*. İstanbul: Üsküdar Belediyesi.

İnalcık, Halil. (1959). Osmanlılar'da Raiyyet Rüsûmu. *Belleten*, XXIII/92, 575-610.

İnalcık, Halil. (1960). XV. Asır Sanayi ve Ticaret Tarihine Dair Vesikalar. *Belleten,* XXIV/93, 45-96.

İnalcık, Halil. (1993). Çiftlik. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi 8* (s. 313-314). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

İnalcık, Halil. (2004). Açılış Konferansı. Üsküdar Sempozyumu I (23-25 Mayıs 2003)-Bildiriler I (s. 11-14). İstanbul: Üsküdar Belediyesi.

İnalcık, Halil. (2012). Aydos Kalesi Kocaeli Fethi'nde Kilit Noktadır. *Aydos Kalesi ve* İstanbulun *Fethi Sempozyum Bildirileri (28 Mayıs 2011)* (s. 11-18). İstanbul: Sultanbeyli Belediyesi.

Turan, Osman. (1984). *Selçuklular Zamanında Türkiye*. İstanbul: Nakışlar Yayınevi.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. (1982). *Osmanlı Tarihi 1*. 4. Baskı. Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. (1984). *Osmanlı Devletinin İlmiye Teşkilatı.* 2. Baskı. Ankara: Türk Tarih Kurumu.

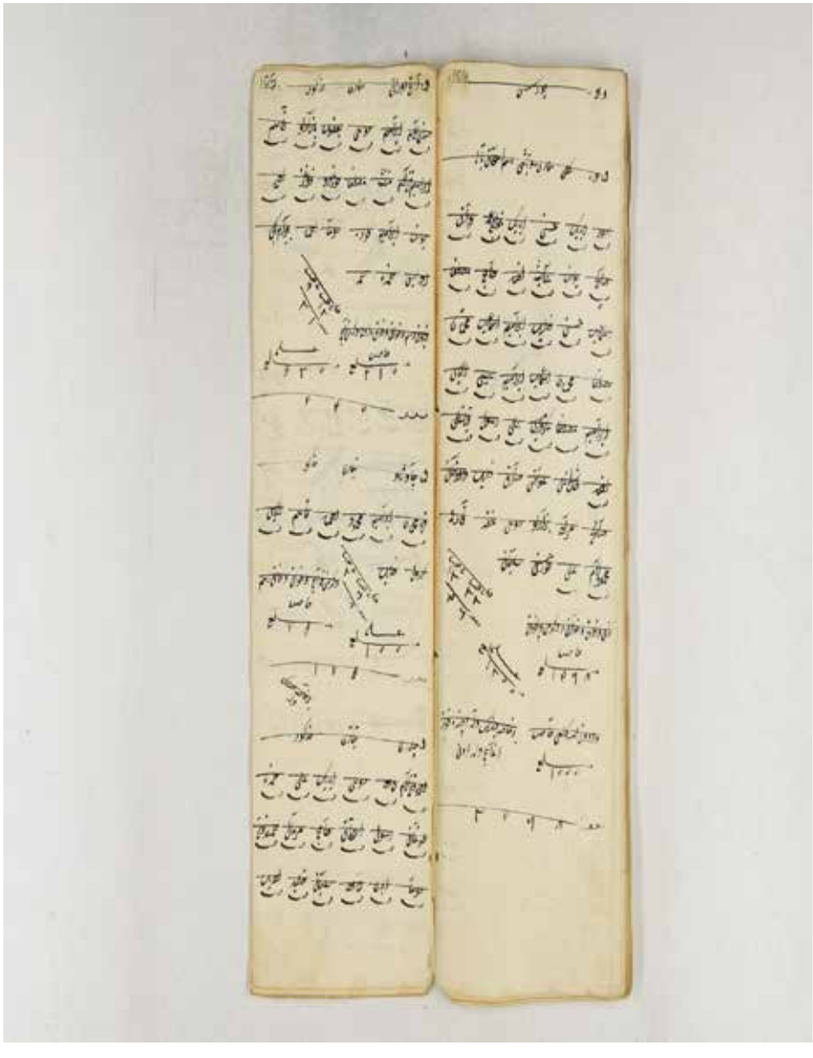

BOA, *TD 1160*, s. 104-105

BOA, *Ali Emiri 40*, s. 7a.

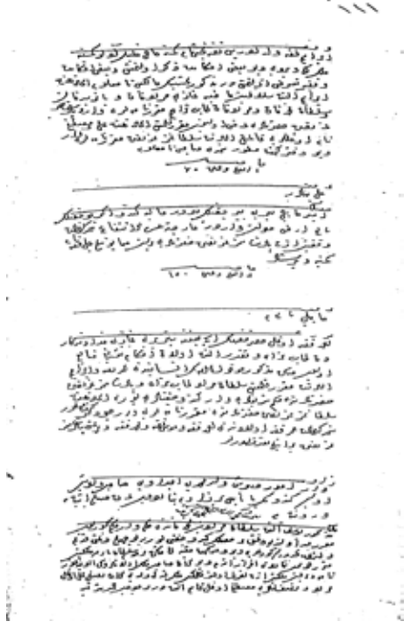

BOA, *MAD 22*, s. 111.